

DANIEL DZIENISIEWICZ

ORCID: 0000-0003-0400-5143

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Wydział Neofilologii, Instytut Etnolingwistyki

Tematyka wypowiedzi informacyjno-sprawozdawczych w rosyjskojęzycznych listach przesyłanych na okolicznościowych kartach pocztowych w drugiej połowie XX wieku

Abstrakt

Artykuł ma na celu analizę rosyjskojęzycznych wypowiedzi informacyjno-sprawozdawczych występujących w treści listów przesyłanych na okolicznościowych kartach pocztowych w drugiej połowie XX wieku. Wypowiedzi konstatywne towarzyszące rosyjskim życzeniom świątecznym wysyłanym na pocztówkach nie stanowiły dotąd przedmiotu kompleksowych analiz językoznawczych, dlatego ich zbadanie może przyczynić się do uzupełnienia wiedzy o krótkich formach epistolarnych, w szczególności zaś — tematach poruszanych w tego rodzaju korespondencji. Badaniu poddano lokalizację wypowiedzi informacyjno-sprawozdawczych w strukturze listów, ich tematykę oraz pełnione przez nie funkcje. Analiza prowadzi do wniosku, że niektóre spośród zaobserwowanych zjawisk mogą mieć podłoże kulturowe, psychologiczne i/lub socjolingwistyczne.

Słowa kluczowe: karty pocztowe, wypowiedzi konstatywne, wypowiedzi informacyjno-sprawozdawcze, akty mowy, pragmatyka językowa, list, język rosyjski

Wprowadzenie

Obiekty nazywane wydawnictwami efemerycznymi, efemerami oraz drukami ulotnymi i okolicznościowymi określane są zbiorczym mianem krótkotrwałych dokumentów życia codziennego (ang. *minor transient documents of everyday life*) (Śleziak, Olszewska 2020: 183–184¹; por. Rickards 2000; Pilawa 2013: 120). W skład tej

¹ Tamże zob. szczegółowy opis zakresu semantycznego powyższych terminów.

grupy dokumentów wchodzą między innymi broszury, ulotki, plakaty, zaproszenia, karty menu czy wizytówki, to jest — wydawnictwa związane z bieżącymi potrzebami, które cechują się doraźnym zastosowaniem² (Śleziak, Olszewska 2020: 183–184; por. Migoń 2006: 17).

Do kategorii efemer zaliczane są również kartki pocztowe. W ujęciu bibliotecznym pocztówki klasyfikowane są jako druki życia społecznego (por. Pilawa 2013: 119–120; Birkenmajer, Kocowski, Trzynadłowski 1971: 537) i traktuje się je jako źródła dokumentujące „dziedzictwo kulturowe regionu, zarówno materialne, jak i intelektualne”, które mogą stanowić materiał do badań historycznych i socjologicznych³ (Pilawa 2013: 114). W obiegu językowym funkcjonują synonimiczne określenia tego typu wydawnictw, takie jak pocztówki, karty pocztowe, kartki pocztowe i widokówki, jednak jak dotąd nie doczekały się one wyczerpującego omówienia (Pilawa 2013: 116). Dokonano wyłącznie podziału kart pocztowych na etnograficzne, artystyczne, historyczne, fotograficzne, literackie, heraldyczne, okolicznościowe, reprodukcje malarskie, reklamowe, życzeniowe i widokówki (Pilawa 2013: 116, cyt. za: Morgulec 2000–2010). O zakresie semantycznym określeń pocztówek informują wszelako słowniki języka polskiego. I tak w SJP Szym zarówno wyraz pocztówka, jak i wyrażenie karta pocztowa definiowane są jako „karta z fotografią lub obrazkiem służąca do korespondencji”. Znaczenie rzeczownika widokówka jest zaś węższe i obejmuje jedynie karty przedstawiające widoki, zob. „karta pocztowa z widokiem krajobrazu, miasta, zabytku”. Jak wynika z przywołanych eksplikacji leksykograficznych, prymarnym zastosowaniem kart pocztowych jest prowadzenie korespondencji — konstatacja ta prowadzi do wniosku, że kluczowym elementem pocztówek, oprócz warstwy ikonograficznej, jest zapisywany na nich tekst.

Dotąd analizowano różne komponenty treści polsko- i rosyjskojęzycznych listów przekazywanych za pośrednictwem pocztówek, między innymi formuły życzeń i podziękowań oraz popełniane w ich treści błędy ortograficzne (zob. Dzienisiewicz 2019, 2021a, 2021b). Ogląd tekstów pocztówkowych pozwala stwierdzić, że ich istotnym elementem są również wypowiedzi o charakterze informacyjnym (między innymi relacjonujące określone wydarzenia, mówiące o zamiarach czy opisujące uczucia nadawców), które w literaturze przedmiotu określane są mianem wypo-

² Dotychczas wydawnictwa efemeryczne były między innymi przedmiotem zainteresowania bibliologów, archiwistów, kolekcjonerów, historyków, komunikologów, socjologów i językoznawców. Badacze (Śleziak, Olszewska 2020: 185–186) odnotowują, że w ramach interesującego nas w niniejszym artykule ujęcia lingwistycznego efemery rozpatrywane były między innymi jako przekazywalni treści o charakterze propagandowym i politycznym (Kamińska-Szmaj 2001: 178–187), nośniki reklam (Grębowiec 2017), a także jako wydawnictwa oddziałujące na pamięć kulturową (na przykład Kwiatkowska 2019; Turska 2019; Filar 2019; Taborska 2019).

³ Pocztówki doczekały się wielu opracowań, między innymi poświęconych ich historii, kolekcjonerstwu czy technikom produkcji, zob. na przykład Carline 1959; Файнштейн 1976; Тагрин 1978; Evans, Richards 1980; Kotłowski 1998; Zieliński 1999; Banaś 1993, 2004, 2005; Baranowska 2003. Zarys historii kart pocztowych i stan badań nad pocztówkami został przedstawiony w pracy Dzienisiewicz 2021a.

wiedzi konstatywnych (także: konstatających, konstatacji bądź konstatywów) lub informacyjno-sprawozdawczych⁴.

Termin „wypowiedź konstatywna” wprowadzony został przez Johna L. Austina, który dokonał rozgraniczenia wypowiedzi językowych na performatywne (performatywy) i konstatające (zob. Austin 1993: 550–560; w kwestii rozróżnienia performatywów i konstatywów por. także prace Austin 1974; Szymura 1982: 196–197; Zgółka 1988: 57–58; Grzegorzczkowska 1990: 84–86; Culler 1998: 110–111; Rogucki 2010: 123–124). Austin zauważył bowiem, że istnieją wypowiedzi, które nie opisują stanów rzeczy i nie stwierdzają faktów, lecz „wykonują” określone czynności, tym samym kreując pewną rzeczywistość⁵. Brytyjski filozof definiuje performatywy jako wypowiedzi, których wygłoszenie „jest wykonaniem jakiejś czynności, jest czymś, o czym nie myśli się normalnie jako tylko o powiedzeniu czegoś” (Austin 1993: 555). W przeciwieństwie do konstatywów, wobec których znajduje zastosowanie opozycja prawda–fałsz, performatywy mogą być opisywane wyłącznie w terminach fortuności (szczęśliwości), to jest — poprzez określenie, czy za pomocą wypowiedzi performatywnej został dokonany zamierzony czyn⁶ (Bednarek, Grochowski 1997: 54).

Wypowiedzenie konstatywne jest z kolei definiowane jako „zdanie opisujące stan rzeczy w jakimś świecie możliwym” (Kułacka 2011: 82). Agnieszka Kułacka, podobnie jak Austin, twierdzi, że zdanie takie może zostać ocenione jako prawdziwe, jeżeli jest zgodne z rzeczywistością, lub jako fałszywe, jeżeli nie odpowiada stanowi rzeczy w określonym świecie. Wypowiedzenia konstatywne cechuje obiektywność, gdyż ich treść semantyczna nie wyraża intencji mówiącego (Kułacka 2011: 82). Na gruncie teorii aktów mowy wypowiedzenie konstatywne można rozpatrywać jedynie w perspektywie lokucji, pozbawione jest ono zaś illokucji i perlokucji, to jest

⁴ Ze względów stylistycznych dalej terminy te stosowane będą wymiennie.

⁵ Jako przykłady wypowiedzi performatywnych Austin przytacza między innymi zdania: „Tak (tzn. biorę tę kobietę za mą prawnie poślubioną żonę)” oraz „Nadaję temu statkowi imię «Królowa Elżbieta»” (Austin 1993: 554). „Wypowiedzieć takie zdanie to zrobić owo coś — pisze Austin. — Żadna z przytoczonych wypowiedzi nie jest ani prawdziwa, ani fałszywa — stwierdzam to jako oczywiste i nie uzasadniam tego [...]. Nadać imię statkowi to wypowiedzieć (w stosownych okolicznościach) słowa: «Nadaję imię, itd.». Gdy w urzędzie stanu cywilnego lub przed ołtarzem, itd., mówię: «Tak», to nie powiadam o małżeństwie — ja w nie wstępuję” (Austin 1993: 555).

⁶ Warto dodać, że brak precyzyjnej definicji wypowiedzi performatywnych sprawił, iż koncepcja Austina była niejednokrotnie krytykowana, także przez jej autora, co doprowadziło go do stworzenia teorii aktów mowy — omówienie krytyki poglądów Austina zob. między innymi w pracach Sadock 2007; Szymura 1982: 196; Grzegorzczkowska 1990: 85; Rogucki 2010: 124. Część badaczy, na przykład Eugeniusz Grodziński (1980), utrzymywała jednak, że podział wypowiedzi na performatywne i konstatywne był zasadny. Należy zaznaczyć, że w niniejszym artykule terminy „wypowiedź konstatywna” i „wypowiedź informacyjno-sprawozdawcza” stosujemy jedynie umownie w celu nazwania analizowanych przez nas wypowiedzi o prymarnie informacyjnej funkcji. Zgodnie z ustaleniami teorii aktów mowy, w ramach której także wyodrębnione zostały akty informujące o rzeczywistości (określane między innymi jako „reprezentatywy” (Searle 1975), „asertywy” (Kita 2005: 53) czy „informacyjne akty mowy” (Tabakowska 2001: 203–204)), uznajemy bowiem, że wypowiedzi tego rodzaju mają wymiar lokucyjny, illokucyjny i perlokucyjny (zob. szczegółowe uwagi w dalszej części wywodu).

— można ujmować je wyłącznie jako zdanie o pewnej strukturze formalnej i zawartości semantycznej, lecz nie można przypisać mu intencji mówiącego i wskazać na skutki wypowiedzi (zmiany w świecie rzeczywistym) (Kułacka 2011: 84). Pojęciem synonimicznym wobec konstatywów są wypowiedzi informacyjno-sprawozdawcze. Termin ten wprowadzony został do obiegu przez Eugeniusza Grodzińskiego, który za jego pomocą określił wypowiedzi realizujące funkcję informacyjno-sprawozdawczą (komunikacyjną), informujące „o faktach i zjawiskach fizycznych, psychicznych i innych, o faktach obecnych, przeszłych i przyszłych” (Grodziński 1980: 5).

Wypowiedzi konstatywne odgrywają niebagatelną rolę w tekstach epistolarnych — jak bowiem twierdzi Anna Kałkowska, sprawozdanie z minionych wydarzeń oraz przeżyć autora jest „zasadniczą postacią listu” (Kałkowska 1982: 46). Dotychczasowe analizy listów pocztówkowych pozwalają skonstatować, że dzielą one wiele cech wspólnych z listami tradycyjnymi (teksty pocztówkowe są swoistymi „minilistami” mającymi swoje korzenie w tradycyjnej korespondencji), między innymi stanowią element dialogu, cechuje je wewnętrzna dialogowość i kolokwialność, odzwierciedlają indywidualne cechy nadawcy (na przykład temperament, wykształcenie), mają charakter ekspresywno-impresywny oraz informacyjny, a także łączą w swojej treści różne formy literackie (na przykład narrację, opowiadanie czy opis) (zob. Kałkowska 1982: 11–13).

W kontekście dalszych rozważań warto przede wszystkim zwrócić uwagę na narracyjną, sprawozdawczą naturę listów. Wszelkim elementom faktograficznym przypisywane jest bowiem ważne miejsce w treści tekstów epistolarnych:

Elementy faktograficzne wyznaczają [...] pewną wspólnotę czasową i przestrzenną sytuującą nadawcę i odbiorcę w jednej rzeczywistości, tworząc tym samym zastany układ odniesienia stanowiący podstawę porozumienia [...]. Dzięki nim odbiorca otrzymuje pierwszą wskazówkę dotyczącą okoliczności jego powstania, pozwalającą na rekonstrukcję sytuacji komunikacyjnej i na umiejscowienie w niej nadawcy (Książek 2008: 34).

Jak wynika z powyższego cytatu, elementy faktograficzne występujące w treści listu pełnią rolę swoistego spoiwa między przeszłością, terażniejszością i przyszłością, gdyż zdają sprawę z przeszłych lub aktualnych wydarzeń z perspektywy sytuacji pisania (to jest — z perspektywy „teraźniejszości” nadawcy). Odbiór treści zawartych w liście następuje zaś w przyszłości i zadaniem adresata jest rekonstrukcja owej „teraźniejszości” (Książek 2008: 34–35; Zaśko-Zielińska 2002: 102). List jest więc uzależniony od okoliczności, w jakich został napisany, lecz także od stosunków łączących partnerów interakcji, które oddziałują na jego treść (Książek 2008: 34; por. Woźniakiewicz-Dziadosz 1998: 26).

Celem niniejszego artykułu jest analiza wypowiedzi informacyjno-sprawozdawczych występujących w treści rosyjskojęzycznych listów przesyłanych na pocztówkach w drugiej połowie XX wieku⁷ z okazji takich świąt i okoliczności, jak urodziny,

⁷ Już na wstępie pragniemy zauważyć, że duży przedział czasowy, w jakim przesyłane były analizowane wiadomości, nie wpłynął na ich tematykę, która cechuje się wysokim stopniem homogeniczności bez względu na czas powstania listu. Tak sprofilowane zamierzenie badawcze pozwala ukazać tematykę krótkich listów prywatnych w długiej perspektywie czasowej.

Nowy Rok, rocznica rewolucji październikowej, Dzień Kobiet, Święto Pracy i Dzień Zwycięstwa⁸. Na potrzeby badań ze zbioru wiadomości liczącego około tysiąca listów⁹ (por. Dzienisiewicz, Wierchoń 2017) wyodrębniono 507 wypowiedzi informacyjno-sprawozdawczych, które następnie (analogicznie do badań przeprowadzonych nad innymi elementami tekstów pocztówkowych — zob. wcześniejsze uwagi) przeanalizowano pod kątem ich lokalizacji w strukturze listu, pełnionych przez nie funkcji oraz — przede wszystkim — tematyki. Uznano bowiem, że kompleksowe zbadanie tych aspektów może przyczynić się do uzupełnienia wiedzy o krótkich okolicznościowych formach epistolarnych, w szczególności zaś — tematyce poruszanej w tego rodzaju korespondencji w omawianym okresie. Interpretacji uzyskanych wyników dokonano w świetle koncepcji wymiarów kultur narodowych Geerta Hofstede¹⁰ (por. na przykład Hofstede, Hofstede 2007), jak również rezultatów badań z zakresu psychologii oraz analiz języka kobiet i mężczyzn¹¹. W tym miejscu

⁸ W świetle przywołanych we wstępie informacji dotyczących dotychczasowych badań nad drukami ulotnymi należy stwierdzić, że sformułowane w ten sposób cele odnoszą się do tekstu „wtórnego” druków ulotnych, to jest — zapisanych na nich listów, nie zaś tekstu „pierwotnego”, czyli wydrukowanego na karcie pocztowej, który uzupełnia warstwę ikonograficzną.

⁹ Materiał badawczy nie został nabyty bezpośrednio od uczestników korespondencji, lecz pozyskiwany był od prywatnych kolekcjonerów, co sprawiło, że niemożliwe było wiarygodne ustalenie niektórych cech analizowanych tekstów, takich jak wiek, pochodzenie społeczne czy wykształcenie nadawców i odbiorców. Fakt ten niewątpliwie należy uznać za mankament zbioru, który uniemożliwia przeprowadzenie jego kompleksowej analizy socjolingwistycznej. Treść tekstów pozwoliła natomiast określić takie parametry, jak płeć i relacja łącząca korespondentów. Materiał nie jest także zrównoważony pod względem płci, gdyż dominują w nim listy autorstwa kobiet i grup mieszanych (to jest — podpisane zarówno przez kobiety, jak i mężczyzn) — okoliczność ta może jednak wskazywać, że to głównie kobiety przysyłały wiadomości za pośrednictwem pocztówek w badanym okresie.

¹⁰ Koncepcja wymiarów kultur narodowych Hofstede powstała w latach sześćdziesiątych XX wieku w następstwie analizy danych zaczerpniętych z kwestionariuszy wypełnionych przez pracowników korporacji IBM w 72 państwach i obejmowała następujące wymiary: duży i mały dystans władzy, kolektywizm i indywidualizm, kobiecość i męskość, słabe i silne unikanie niepewności, orientację długo- i krótkoterminową, powściągliwość i pobłażliwość. Według holenderskiego badacza wymiary te ukazują charakterystyczne dla określonych kultur sposoby przewyższania trudności spotykanych w każdym społeczeństwie (Hofstede, Hofstede 2007; Zięba 2012: 60; Dzienisiewicz 2021a). Ze względu na ograniczenia dotyczące objętości artykułu w dalszej części przywołano i omówiono wyłącznie te wymiary, które uznano za istotne w kontekście badanego materiału.

¹¹ Przywołajmy te wyniki badań psychologicznych i socjolingwistycznych, które są relewantne dla przeprowadzonych analiz. Dotychczasowe ustalenia psychologów wskazują, że pod względem psychologicznym kobiety cechują się przede wszystkim tendencją do wspólnotowości, troski, pielęgnowania relacji z innymi ludźmi i altruizmem. Oprócz tego są bardziej emocjonalne niż mężczyźni, cechują się troskliwością i delikatnością oraz częściej wpadają w depresję z powodu skłonności do internalizowania negatywnych uczuć. Mężczyźni mają z kolei skłonność do podkreślania swojej zaradności, władzy i sprawczości oraz bycia niezależnymi, są także bardziej skoncentrowani na świecie zdarzeń zewnętrznych. Poza tym cechują się większą siłą przebiccia oraz dążeniem do sukcesu (Walesa 2014: 47–49; por. także Puć 2013: 17–18; Wojciszke 2012: 16). Różnice te znajdują również odzwierciedlenie w języku. Dotychczasowe badania dowiodły między innymi rozbieżności w zakresie tematyki poruszanej przez przedstawicieli obu płci. Wykazano bowiem, że pole asocjacyjne kobiet obejmuje między innymi takie pojęcia, jak natura czy życie codzienne, podczas gdy mężczyźni są w większym stopniu zainteresowani takimi kwestiami, jak sport, wojskowość i praca. Język kobiet cechuje również większa liczba

pragniemy jednak podkreślić, iż zaproponowane dalej interpretacje mają wyłącznie charakter hipotez i nie pretendują do miana sądów rozstrzygających o przyczynach poruszania określonej tematyki w treści tekstów pocztówkowych¹².

1. Lokalizacja wypowiedzi informacyjno-sprawozdawczych w strukturze wiadomości

Zanim przejdziemy do centralnej dla niniejszego tekstu analizy tematycznej, przyjrzyjmy się umiejscowieniu wypowiedzi informacyjno-sprawozdawczych (dalej: WIS) w strukturze kompozycyjnej listów. Przeprowadzona analiza pozwala skonkludować, że WIS z reguły umiejscawiane są po zwrocie adresatywnym i akcie życzeń. Sekwencja ta cechuje się dużą regularnością w analizowanych listach. Na przykład:

Дорогие Ревекка Яковлевна и Владимир Николаевич!
Поздравляем Вас с праздником октября и желаем всего самого хорошего в жизни.
Мы это время жили неважно, т. к. Инночка 3 недели провела в больнице, сначала грипп, а потом воспаление легких и только что выписалась, еще слаба, но дома поправится.
В остальном все в порядке.
Привет. Спасибо за поздравление, его получили 5/X¹³.

Powyższa obserwacja prowadzi do wniosku, iż obligatoryjnym elementem kartek z życzeniami okolicznościowymi jest konwencjonalny tekst podstawowy (to jest — życzenia) — dopiero jego zamieszczenie daje nadawcom „prawo” do przekazania innych informacji, na przykład związanych z ich aktualną sytuacją. Spostrzeżenie to koresponduje z następującym sądem, który sformułowaliśmy w odniesieniu do dopisków umieszczanych w polskojęzycznych listach pocztówkowych:

aktów mowy o funkcji fatycznej i elementów ekspresywno-melioratywnych, częste używanie wykrzyknień oraz leksyki emocjonalno-wartościującej. Ponadto język używany przez kobiety jest z reguły bardziej staranny i archaiczny. Mężczyźni chętniej stosują zaś terminologię i leksykę niskiego rejestru; częściej używają elementów żargonowych, mowy prymitywnej, niedbałej i wykazują tendencję do technicyzacji wypowiedzi (Земская, Китайгородская, Розанова 1993; Wilkoń 1987: 104–105; większość powyższych kwestii została zreferowana także w pracy Dzienisiewicz 2021a).

¹² Pragniemy zasignalizować, że analogiczne badanie tematyki wypowiedzi informacyjno-sprawozdawczych zostało przez nas przeprowadzone na materiale polskojęzycznych wiadomości przesyłanych na kartkach okolicznościowych, widokówkach oraz kartach zawierających teksty o dominująco sprawozdawczym charakterze (zob. Dzienisiewicz 2023). Przywołane opracowanie zawiera niektóre informacje dotyczące wypowiedzi konstatywnych (informacyjno-sprawozdawczych) i performatywnych oraz aktów mowy występujące we wstępie do niniejszego artykułu. Pomimo odmiennego materiału faktograficznego stanowiącego podstawę analiz w treści obu artykułów zbieżna jest także większość wyodrębnionych kategorii tematycznych wypowiedzi konstatywnych (aczkolwiek obserwujemy w nich istotne różnice frekwencyjne i rozbieżności w zakresie treści poszczególnych tekstów) oraz część wniosków (hipotez) odnoszących się do funkcji analizowanych wypowiedzi, przyczyn poruszania określonej tematyki przez nadawców, jak również cech stosowanego przez nich języka.

¹³ Cytowane teksty zostały przytoczone w oryginalnej postaci.

Wydaje się, iż częste występowanie aktów konstatywnych w obrębie postscriptum jest rezultatem silnej konwencjonalizacji tekstu podstawowego (z reguły przyjmującego następującą postać: forma adresatywna + życzenie/pozdrowienie + podpis), która sprawia, że wyrażenie innego rodzaju treści staje się możliwe jedynie w obrębie dopisku. Z tego powodu mniej szablonowe w stosunku do tekstu zasadniczego, zaś w większym stopniu naturalne i żywiołowe wypowiedzi świadczące o dialogiczności korespondencji (nieograniczone nie tylko do konstatywów), często spotkać można dopiero w postscriptum [...]. Postscriptum w tekście pocztówkowym stanowi zatem przestrzeń, swoisty „rezerwuar kompozycyjny”, do prowadzenia właściwego listom swobodnego dialogu dotyczącego spraw życia codziennego (Dzieniaiewicz 2022).

W kompozycji rosyjskojęzycznych listów, których centralnym elementem są życzenia, można bowiem zaobserwować zbliżone zjawisko polegające na tym, iż poinformowanie odbiorcy o sprawach bieżących możliwe jest dopiero po złożeniu życzeń.

2. Tematyka wypowiedzi informacyjno-sprawozdawczych

W toku analizy tematycznej wyodrębniono pięć nadrzędnych kategorii treści, które można zaobserwować w WIS umieszczanych na kartkach z życzeniami świątecznymi, to jest:

- 1) Informacje o aktualnych wydarzeniach z życia nadawców.
- 2) Informacje o osobach niebędących uczestnikami korespondencji.
- 3) Informacje dotyczące kontaktu między korespondentami.
- 4) Informacje o zamierzeniach nadawców.
- 5) Sprawozdania z wyjazdów.

2.1. Informacje o aktualnej sytuacji nadawców wysyłane z miejsc stałego pobytu

Opisy bieżącej sytuacji życiowej nadawców przesyłane z miejsca zamieszkania są najczęściej spotykanym typem WIS w badanej korespondencji (51,4%). Teksty te cechują się dużą różnorodnością tematyczną, a w obrębie jednej wypowiedzi nadawcy częstokroć poruszają kilka różnych zagadnień. W ramach tej kategorii najliczniej spotykane są wypowiedzi mówiące o dobrym stanie nadawców bądź braku zmian w ich życiu (18%). Rozpatrywane WIS z reguły przybierają lakoniczną, szablonową formę i stosowane są zarówno w treści wiadomości autorstwa kobiet, jak i mężczyzn, na przykład *У нас все без изменений; Живем по-старому; У нас все хорошо; У нас все по-прежнему; У нас все нормально.*

W obrębie tej kategorii sytuują się również listy, których treść zawiera informacje o problemach ze zdrowiem (10%). Wiadomości te przekazywane są niemal bezwyjątkowo przez kobiety osobom z kręgu rodzinnego, na przykład *Я продолжаю болеть. Давление скачет до 260/130, поджелудочная «отказывает»; чувствую себя неважно; Я чувствую себя уже неважно. Годы дают о себе знать все более и более настойчиво.* Niewykluczone, że częste sięganie po tę tematykę oraz negatywny

ton wypowiedzi mogą świadczyć o kolektywizmie społeczeństwa rosyjskiego. Hofstede twierdzi bowiem, że w społeczeństwach kolektywistycznych — do których zalicza Rosję¹⁴ — można zaobserwować większą tendencję do wyrażania smutku aniżeli w społeczeństwach indywidualistycznych, na przykład w kulturze amerykańskiej (Hofstede, Hofstede 2007: 108). W kontekście omawianego zjawiska można jednak wskazać również na inny charakterystyczny dla rosyjskiego społeczeństwa wymiar kultury, to jest — powściągliwość. U źródeł tej interpretacji znajduje się fakt, iż w kulturach powściągliwych (których wyróżnikiem jest deklarowanie niewielkiego stopnia szczęścia) często demonstrowane są negatywne uczucia, a stan zdrowia określa się jako gorszy niż rzeczywisty (cyt. za: Zięba 2012: 78–79). Kolejne możliwe wytłumaczenie tego zjawiska wiąże się z płcią autorów. Negatywne uczucia werbalizowane w powyższych WIS korespondują bowiem z twierdzeniem psychologów o skłonności kobiet do dzielenia się swoimi uczuciami w celu uzyskania bliskości psychicznej z partnerem interakcji¹⁵. Teksty te stanowią także świadectwo kobiecej tendencji do „roztrząsania własnych uczuć” (w tej kwestii zob. Walesa 2014: 47–49).

Swoistym uwiarygodnieniem ostatniej hipotezy może być fakt, iż w analizowanym materiale dostrzeżono inne przykłady wypowiedzi wyrażających niezadowolenie z aktualnej sytuacji nadawców, które także pisane są wyłącznie przez kobiety (3%). Przedmiotem tych WIS jest między innymi niska emerytura (zob. *Живу одна, пенсию получила 24 р. 12 коп. Вот и живи, и не тужи*), trudności w opiece nad dzieckiem (zob. *Я рада наступлению весны, чтобы больше гулять с дочкой, да и она станет старше, а то сейчас мне очень трудно*), samotność (zob. *Сижу в Пятигорске из-за Нади и меня никто в этом году не навестил*), brak czasu wolnego (zob. *Свободного времени совершенно нет, целый день в бегах*), a także spokój i monotonia w życiu codziennym¹⁶ (zob. *Живем мы помаленьку, скучаем, но видимо такая судьба*).

Nieco większa liczba wiadomości zawiera w swej treści komunikaty mówiące o dobrym stanie zdrowia autorów listów (4,2%), które często wyrażane są za pomocą

¹⁴ Należy jednak zaznaczyć, że według G. Hofstede go kulturę rosyjską należy uznać za wyłącznie umiarkowanie kolektywistyczną, ponieważ wskaźnik indywidualizmu wynosi dla niej 39%. Katalog wymiarów kultury rosyjskiej zob. na stronie internetowej: <https://www.hofstede-insights.com/country-comparison/russia/> [dostęp: 24.09.2022].

¹⁵ Amerykańska socjolingwistka Deborah Tannen wyraża zbliżony pogląd w tym względzie, zob. *For most women, the language of conversation is primarily a language of rapport: a way of establishing connections and negotiating relationships [...]. For most men, talk is primarily a means to preserve independence and negotiate and maintain status in a hierarchical social order* (Tannen 1990: 77).

¹⁶ W przeciwieństwie do pozostałych WIS zaliczonych do tej grupy zastosowanie wyrazu *судьба* w komentarzu do przekazanej informacji wskazuje, że opisywany stan jest przez nadawców akceptowany — godzą się na niego i poddają mu się jako swoistemu wyrokowi „sił wyższych”. Wydaje się zatem, że dopowiedzenie *но видимо такая судьба* można rozpatrywać jako strategię zmierzającą do osłabienia siły przekazu poprzedzającej je wypowiedzi. Różnice między semantyką polskiego wyrazu „los” i rosyjskiego *судьба* szczegółowo opisuje Anna Wierzbicka (1991), która wskazuje, że rosyjski rzeczownik wyraża poddanie się wyrokom sił wyższych, podczas gdy polski akcentuje nieprzewidywalność wydarzeń i ma w większym stopniu pozytywne konotacje.

utartej formuły *Мы живы и здоровы*. W tej grupie znalazły się zarówno teksty autorstwa kobiet, jak i mężczyzn, na przykład: *мы пока живы, здоровы; мы пока живы и здоровы; мы живы и здоровы; Все хорошо; О себе: здоровье — нормальное*.

Okazjonalnie przekazywane są wieści o narodzinach dzieci (3%). Temat ten poruszany jest wyłącznie przez kobiety (matki lub babcie) w wiadomościach adresowanych do osób z kręgu rodzinnego, na przykład: *Родила я 4 го мая, сыну скоро будет 4е месяца. Очень устаю, вожусь с ним целыми днями. Вовка мне помогает. [...] Сына назвали Женей по просьбе матери Вовкиной; Родная, я дважды бабушка! У меня два внука; Вот я уже бабушка. Наташа родила дочку*.

W innych wiadomościach — także autorstwa kobiet — odnotowano informacje o przejściu na emeryturę (3%), na przykład: *Я уже — пенсионер!; Я живу одна, не работаю, на пенсии очень скучно*. W dwóch wypowiedziach treść ta została uzupełniona komunikatem o konieczności kontynuowania pracy: *Пока работаю, пенсия маленькая, так что надо трудиться. Вот такие мои дела; Я в мае стала пенсионером совершенно неожиданно. Это «удружил» мне наш новый директор. Ну и бес с ним. Я, тем не менее, работаю, но уже не по специальности, а как пенсионер. Нашла себе работу*. Jak dowodzą przywołane cytaty, tego typu WIS towarzyszą niekiedy skargi na aktualne położenie nadawcy.

Oprócz tego niekiedy poruszany jest temat pracy wykonywanej przez nadawców (2,4%; zob. *Я работаю на старом месте; тружусь на заводе; Я пока работаю; Работаем*) oraz wyjazdów, w których uczestniczyli (2,4%; zob. na przykład *10 дней погостили в Киришах; Недавно был в Алма-Ате и Москве*).

Czasami nadawcy dzielą się również wieściami o nabyciu nowego mieszkania (1,2%). Wiadomości poruszające tę tematykę pisane są przez kobiety i adresowane do bliskich koleżanek, na przykład: *Получили квартиру 3 комнаты и кухня; Мы живем в чистой квартире, после ремонта, и хоть он бы окончен 3 апр., все еще понемногу отмываем краску*. Niekiedy kobiety formułują także komunikaty mówiące o opiece nad wnukami (1,2%). Wypowiedziom tym z reguły towarzyszą skargi na trudności związane z zajmowaniem się dziećmi, na przykład: *Дни бегут быстро. С внуками скучать некогда. Пока работала обходились, сейчас — нет. Вот устроят малышку в ясли, видимо, будет легче — займётся и своими делами; Я сижу теперь с двумя девочками. Прямо зверинец!*

WIS dotyczące aktualnej sytuacji nadawców, które poruszają odmienną problematykę, spotykane są sporadycznie (5,4%). W tym miejscu przytoczyć można między innymi wypowiedzi mówiące o braku choinki (zob. *А мы с Ниной остались без елочки, и поэтому как-то нет праздничного настроения*), wizycie u fryzjera (zob. *Я подстриглась*), kupnie kostiumu (zob. *костюм спортивный купила*), hodowli pszczół (zob. *По-прежнему занимаюсь пчелами*) czy otrzymaniu medalu (zob. *Я награжден медалью «За воинскую доблесть», в честь 100-летия. Теперь можно ходить, выпятив вперед орденосные груди Каково!*). Dwie ostatnie spośród przywołanych wypowiedzi dostrzeżono w listach autorstwa mężczyzn. Ich treść odsyła do stereotypowych męskich cech: nawiązanie do hobby może stanowić świadectwo

męskiej predylekcji do postrzegania świata w kategoriach obiektów (w odróżnieniu od charakterystycznej dla kobiet koncentracji na relacjach międzyludzkich), podczas gdy wyraz dumy z otrzymania wojskowego odznaczenia może być przejawem typowego dla mężczyzn demonstrowania swojego znaczenia i nastawienia na sukces (por. Walesa 2014: 47, 49; Tannen 1990: 77). Z kolei w przywołanych wypowiedziach kobiet odzwierciedlona jest dbałość o takie kwestie jak moda, wygląd zewnętrzny i tradycyjne świąteczne atrybuty (noworoczna choinka).

2.2. Informacje dotyczące osób niebędących uczestnikami korespondencji

Z kolei 22,8% tekstów zawiera w swej treści wypowiedzi informujące o osobach trzecich, które nie są bezpośrednimi uczestnikami interakcji — z reguły są nimi członkowie rodzin nadawców, lecz niekiedy także współpracownicy. Uwagę zwracają przede wszystkim liczne (niekiedy zawierające bardzo szczegółowe opisy) wiadomości mówiące o złym stanie zdrowia bądź śmierci, które najczęściej przekazywane są przez kobiety (6,2%), zob. *Отвечаю на Ваш вопрос о Кате. Она так на ногах прибалывала. Но к врачу не ходила. Пила лекарства, что Саши выписывали от головной боли и др. У нее 2 раза была «рожа», лежала тогда в больнице, Саши рассказывал. Почувствовала совсем себя плохо 14/IX — Саши отвел в больницу и 17/IX 90 г. умерла. Написали «Сердечная недостаточность и еще что-то». Была в сознании. Саши был у нее в 12 ч., а в 1 час уже сказали умерла. Саши сильно переживал утрату и я месяц с ним жила, но сейчас пишет мне письма. «Побаливает и сердце и поясница, ни сесть, ни лечь, но я пытаюсь все делать сколько могу», так пишет; у дяди Вани здоровье плохое; Нюночка писала, что тетя очень слаба и требует большого ухода; Алешу положили в больницу; Оля серьезно сломала ногу, дома лежит с аппаратом, Елизарова Бабушка чудит, ужасно порой, не спим целыми ночами.*

Znaczącą reprezentacją w materiale faktograficznym odznaczają się listy opisujące szeroko rozumianą aktualną sytuację życiową osób blisko spokrewnionych z nadawcami (11,8%). Autorami tej grupy tekstów są przeważnie kobiety, aczkolwiek zaobserwowano także komunikaty napisane przez mężczyzn, na przykład: *Алла со своей семьей живут отдельно. Ее сын пошел в школу. Оля работает в Ногинске на скорой. Ее муж защитился, их сын 2, 3 года живет с ними; Андрейка женат вот уже два года. Алла живет у мужа, у сынули все хорошо.* W jednym wypadku autorka wyraża troskę o swoją córkę, zob. *дома вечерами занимаюсь с Леной. Что-то боюсь за её характер.* W pozostałych listach zawarte są między innymi informacje o pracy zawodowej innych osób (zob. *Машиа, Рая работает; Нина много работает — годовой отчет. Приходит в 8–9 час. вечера*), ich sukcesach naukowych (zob. *Рита успешно защитила диссертацию*), otrzymaniu mieszkania (zob. *У нас приятная новость. Света получила квартиру, все мы рады*) czy kwestiach matrymonialnych (zob. *Андрейка в октябре женится; Рита сошлась с мужем*).

W nielicznych listach — głównie autorstwa kobiet — pojawiają się także informacje o wizytach składanych autorom przez osoby trzecie (2,4%), zob. *Тетя Тоня приехала в гости; Твоя мама три ночи ночевала у меня, чем доставила мне большое удовольствие. Мы с ней вспоминали давние времена, когда я была молодой, а она девчоночка и близких, кот. вы никогда не видали; А с подружкой Леной мы все-таки встретились. Она была у меня.* Wyłącznie jedna wypowiedź znalazła się w liście autorstwa mężczyzny zajmującego się hodowlą kaktusów: *Приезжал из А-Аты кактусовод Ракитин ко мне.* W jej treści można dopatrywać się charakterystycznej dla mężczyzn tendencji do koncentrowania się na pracy i obiektach świata zewnętrznego (por. użycie nazwy działalności wykonywanej przez opisywaną osobę w celu jej określenia).

Poza tym w treści kilku wiadomości umieszczone zostały informacje o aktualnej sytuacji dzieci, zazwyczaj dotyczące nauki szkolnej (2,4%). Tego rodzaju komunikaty przekazywane są przede wszystkim przez kobiety, które z reguły kierują je do swoich krewnych, zob. *Люба учится пока нормально, Света — это средняя учится в мед. училище. Маленькая Таня в 1 классе; Леночка учится в 10 кл. и ходит на подготовител. курсы в институт; Гена учиться; Коля учится.* Odnotowano tylko jeden list autorstwa mężczyzny (ojca), szczegółowo opisujący zajęcia, w których uczestniczą jego córki, zob. *Младшую на днях в пионеры принимают на Авроре. Учатся нормально, занимаются в фольклорном, ещё Алёна в бассейне, Наташа — английским. В школе с 6 класса спец. обучение английский класс. Не знаю, отдавать или нет Наташу. Ей легко даётся, но нагрузка будет большая, дополнительные уроки.*

Zainteresowanie innymi osobami, które wyrażane jest w tej grupie WIS głównie przez kobiety, może stanowić odzwierciedlenie predyspozycji kobiet do wspólnotowości (Walesa 2014: 49; Tannen 1990: 77).

2.3. Informacje dotyczące kontaktu między korespondentami

Kolejną kategorię konstytuują komunikaty związane z szeroko rozumianym kontaktem partnerów interakcji (13,2%). Autorami tego rodzaju wiadomości są najczęściej kobiety. W kilku wypadkach przekazano ogólne informacje o miejscu zamieszkania bądź szczegółowe dane adresowe, na przykład: *Сейчас живу в Выборге.* Poza tym kilkakrotnie w tekstach zamieszczone zostały informacje o numerze telefonu nadawcy, na przykład: *Клава, у меня телефон; № телефона.* W pojedynczych WIS poruszana jest zaś między innymi kwestia nieznamości adresu osoby niebędącej uczestnikiem korespondencji (zob. *Не знаю, где она сейчас живет. Адреса Андрея у нас нет*), braku czasu na prowadzenie korespondencji (zob. *Писать времени не хватает*) i nieodpowiadania na listy przez adresata (zob. *Написала Вам письмо, но ответа от Вас не было*)¹⁷. Ujawniające się w powyższych wypowiedziach

¹⁷ Niewykluczone, iż wypowiedź ta realizuje illokucję wyrzutu, jednak brak szerszego kontekstu i kod pisany uniemożliwiają jednoznaczne rozstrzygnięcie tej kwestii.

zainteresowanie kontaktem z odbiorcą może stanowić odzwierciedlenie typowego dla kobiet ujmowania świata jako „sieci związków międzyludzkich” oraz kobiecej tendencji do wspólnotowości i akcentowania więzi z drugim człowiekiem (por. Waleśa 2014: 47; Tannen 1990: 77).

2.4. Informacje o zamierzeniach nadawców

Oprócz tego w rozpatrywanym materiale tekstowym występują wypowiedzi mówiące o zamiarach nadawców (8,4%). Z reguły komunikaty te dotyczą terminu planowanego przyjazdu (1,8%), na przykład: *Буду в Архангельске 26–27 января; При возможности зайду в гости, буду дома с 28 XII*. Pojedyncze listy uprzedzają także między innymi o zamiarze wysłania prezentu (zob. *Лариса! Маленький подарок позже*), planowanym wyjeździe do sanatorium (zob. *В мае вероятно буду отдыхать в санатории в Подмоскowie*) i uczestnictwie w partyjnej konferencji (zob. *17го назначена отчетная партийная конференция, делегатом которой меня избрали. Не быть там никак нельзя*)¹⁸.

2.5. Sprawozdania z wyjazdów

Ostatnią kategorię WIS, to jest — sprawozdania z wyjazdów, cechuje niewielki udział w materiale tekstowym (4,2%). Relacje z podróży zostały zaobserwowane wyłącznie w kobiecych wiadomościach i dominują wśród nich opisy pobytów w sanatorium (2,4%), na przykład: *Пишу Вам из санатория «Строитель», где мы с мужем отдыхаем по льготным путёвкам по 22 р (путевки дали из 2 детской больницы!!!)*. Oprócz przekazywania informacji o samym pobycie w sanatorium autorki zawiadamiają w nich również między innymi o złym stanie swojego zdrowia (zob. *Я сейчас в санатории. [...] Здоровье не блещет*) czy podejmowanej przez nie aktywności fizycznej (zob. *Я здесь посещаю бассейн для плавания, но в быстроте ходьбы первенство уступаю Л.И.*). Poza tym zidentyfikowano kilka sprawozdań z wyjazdów wakacyjnych, na przykład opis wrażeń z pobytu w Soczi: *Я сейчас в Сочи, отдыхаю хорошо. Погода неважная, большей частью пасмурно, иногда дождь, но в общем жить можно*. W jednym tekście wystąpiła zaś lakoniczna informacja o uczestnictwie w konferencji w Moskwie, zob. *Я в Москве на конференции*.

¹⁸ W związku z faktem, iż wypowiedź ta jest częścią wiadomości napisanej przez mężczyznę, należy ponownie zauważyć, że opis tematyki związanej z pracą zawodową może odzwierciedlać dominującą rolę pracy w środowisku męskim.

3. Dyskusja i wnioski

Przeprowadzone badanie pozwala sformułować wnioski dotyczące kilku aspektów WIS zaobserwowanych w materiale badawczym. W pierwszej kolejności omówione zostaną rezultaty analizy tematycznej, które zostały zgromadzone w poniższej tabeli.

Kategoria WIS	Tematyka	Procent (%)
Informacje o aktualnych wydarzeniach przesyłane z miejsca stałego pobytu	stan bieżący (ogólnie), niezadowolenie z aktualnej sytuacji, narodziny dzieci, opieka nad dziećmi, mieszkanie, emerytura, praca	51,4
Informacja o osobach trzecich	problemy ze zdrowiem, śmierć, praca, nauka, mieszkanie, rodzina, postępy w nauce, życie rodzinne	22,8
Informacje dotyczące kontaktu między korespondentami	adres zamieszkania, numer telefonu, problemy komunikacyjne	13,2
Informacje o zamierzeniach nadawców	terminy przyjazdu, plany urlopowe, zamiar przesłania prezentu	8,4
Sprawozdania z wyjazdów	pogoda, towarzystwo, wrażenia, problemy ze zdrowiem, podejmowana aktywność, lapidarna informacja o uczestnictwie w konferencji	4,2

Ogląd tematyki listów pocztówkowych prowadzi do konstatacji, że treść WIS ukazuje obraz człowieka koncentrującego się przede wszystkim na zdrowiu własnym i swoich najbliższych, rodzinie, przyjaciołach, pracy, nauce oraz dobrym samopoczuciu. W świetle wyników dotychczasowych badań nad rytualizmami fatycznymi można przypuszczać, że przyczyną podejmowania przedstawionej szablonowej tematyki jest nie tyle rzeczywista chęć poinformowania adresata o określonych kwestiach, ile raczej dążenie do swoistego uporządkowania kontaktu między partnerami (w tej kwestii na przykład Grabias 1994: 242) i zadośćuczynienie społecznie akceptowanym normom pisania krótkich form epistolarnych, ich swoistym wzorcom gatunkowym.

W analizowanych tekstach przeważają opisy spraw bieżących wysyłane z miejsca stałego pobytu nadawców, które stanowią ponad 50% rozpatrywanych listów. Poruszane są w nich takie tematy, jak zdrowie, dzieci, mieszkanie, praca, życie rodzinne, emerytura czy nauka. Duża „popularność” tej problematyki może mieć związek z wysoką rangą, jaką Rosjanie przypisują rodzinie i swojemu najbliższemu otoczeniu. Przypuszczalnie tendencja ta wynika z faktu, że Rosja jest kulturą kolektywistyczną i kobiecą (to jest — kulturą, w której duże znaczenie przypisywane jest relacjom międzyludzkim, opiekuńczości i rodzinie)¹⁹ — zob. Hofstede, Hofstede 2007: 145).

¹⁹ Należy jednak zauważyć, że wskaźnik „kobiecości” kultury rosyjskiej w koncepcji G. Hofstede, podobnie jak w przypadku wymiaru „kolektywizm/indywidualizm”, wynosi jedynie 36%, co sprawia, że Rosja jest społeczeństwem umiarkowanie kobiecym. Przypuszczenie łączące wymienione

Poza tym w listach często wspomina się o osobach niebędących uczestnikami korespondencyjnego dialogu (niemal 23% tekstów). Rosjanie informują między innymi o problemach ze zdrowiem, pracy, nauce, mieszkaniu i sprawach rodzinnych. Podobnie jak ma to miejsce w przypadku odwołań do najbliższej rodziny, duże zainteresowanie innymi osobami również może stanowić rezultat kolektywizmu społeczeństwa rosyjskiego, którego charakterystyczną cechą jest postrzeganie otoczenia w kategoriach „my” (Hofstede, Hofstede 2007: 104).

W rozpatrywanych tekstach uwagę zwracają ponadto częste przypadki werbalizowania negatywnych uczuć i narzekania na los. Jak wspomniano wcześniej, zjawisko to można złożyć na karb typowego dla społeczeństw kolektywistycznych okazywania smutku i/lub hiperbolizacji stanów negatywnych charakterystycznej dla kultur powściągliwych (Hofstede, Hofstede 2007: 108; por. Zięba 2012: 78–79).

Istotną kwestią, jaką należy omówić w kontekście przyczyn poruszania określonych tematów, są czynniki psychologiczne i socjolingwistyczne. Analiza materiału pozwala sądzić, że jednym z powodów koncentracji na tematyce związanej ze sferą prywatną jest zwyczaj przekazywania listów w gronie osób połączonych relacją rodzinną i towarzyską. Równoległą przyczyną wyboru takiej tematyki może być jednak okoliczność, iż zdecydowana większość rozpatrywanych WIS napisana została przez kobiety. W kobiecych wiadomościach dominują bowiem takie tematy, jak kontakt z odbiorcą, aktualne wydarzenia, osoby trzecie, dzieci, moda i dbałość o wygląd. Warto nadmienić, że w toku badań (pomimo niewielkiej liczby męskich WIS) wskazaliśmy na różnice w zakresie tematyki WIS autorstwa kobiet i mężczyzn, zauważając, że treść kobiecych listów odzwierciedla zainteresowanie drugim człowiekiem, myślenie wspólnotowe, chęć utrzymywania dobrych relacji z innymi ludźmi i troskę o najbliższych. Kobiety częściej także skarżą się na swoje zdrowie i sytuację życiową — jak wspomniano, treści te mogą odzwierciedlać typowe dla kobiet analizowanie negatywnych emocji²⁰. Nieliczne wypowiedzi autorstwa mężczyzn koncentrują się zaś na obiektach świata zewnętrznego, pracy czy sukcesie. W świetle powyższych spostrzeżeń można zatem domniemywać, iż to uwarunkowania psychologiczne oraz socjolingwistyczne, a nie omówione wcześniej czynniki

powyżej cechy z kobiecością kultury rosyjskiej koresponduje jednakże z katalogiem wartości deklarowanych przez przedstawicieli społeczeństwa rosyjskiego. Ankieta „World Values Survey” z 1990 roku wykazała bowiem, że ponad 77% rosyjskich respondentów uznało rodzinę za jedną z najwyższej cenionych przez siebie wartości, 28% ankietowanych wymieniło przyjaciół, a 27% — czas wolny — zob. <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV2.jsp> [dostęp: 26.09.2022]. Współczesne badania opinii publicznej dowodzą zaś, że w rosyjskiej hierarchii wartości wysoko plasują się zdrowie, relacje rodzinne i bezpieczeństwo, zob. <https://wciom.ru/index.php?id=236&uid=1618> [dostęp: 26.09.2022]. Wyniki innego badania ankietowego prowadzą do wniosku, że dzisiejsi młodzi Rosjanie (studenci) najwyższą cenią rodzinę, miłość i życie (Rodziewicz 2014: 492–493). Szersze omówienie tych kwestii zob. w pracy Dzienisiewicz 2021a.

²⁰ Kwiryna Handke wskazuje, że współczesne kobiety często uciekają się do ekspresji negatywnej. Badaczka upatruje przyczyn tego stanu w maskulinizacji zawodów i obyczajów oraz ciężkiej sytuacji współczesnych kobiet (Handke 2008: 165; por. Wilkoń 1987: 105).

kulturowe, odgrywają decydującą rolę w kształtowaniu treści WIS. Niebezpieczne jest również twierdzenie o równoczesnym oddziaływaniu wszystkich powyższych, jak również innych, nieuwzględnionych w niniejszym badaniu determinant, między innymi takich jak wiek, pochodzenie społeczne czy wykształcenie uczestników interakcji — o ich swoistym konglomeracie.

Warto poruszyć także zagadnienie funkcji pełnionych przez WIS w krótkich okolicznościowych formach epistolarnych. Wydaje się bowiem, że poza prymarną funkcją informacyjną, a także ekspresywną (to jest — funkcją wyrażania uczuć i stosunku do świata, ujawniającą się na przykład w opisach wrażeń z podróży) WIS mogą realizować również funkcję zainicjowania i/lub podtrzymania dialogu. Informując o swojej aktualnej sytuacji, nadawca utrzymuje bowiem kontakt z odbiorcą (funkcja fatyczna), niekiedy wręcz pobudzając go do podzielenia się analogicznymi informacjami (funkcja impresywna). Impresywny charakter WIS jest jednak trudny do ustalenia ze względu na pisemną formę wypowiedzi, częstokroć uniemożliwiająca zrozumienie właściwej intencji nadawcy. W niektórych wypadkach można domniemywać, że omawiane wypowiedzi są pośrednimi aktami mowy, na przykład wyrażającymi intencję wyrzutu czy usprawiedliwienia.

Na zakończenie pragniemy odnieść się do problemu odmiany języka, w jakiej sytuują się omawiane WIS. Pomimo że analiza tego zagadnienia nie była celem niniejszego artykułu, nawet pobieżny przegląd rozpatrywanych tekstów unaocznia, że stanowi ono niebagatelny aspekt WIS. Jak wspomniano w przytoczonym wcześniej cytacie (Dzieniaiewicz 2022), tekst pocztówkowy cechuje się żywiołowym, częstokroć spontanicznym charakterem, będącym rezultatem bliskich kontaktów korespondentów. Fakt ten sprawia, że WIS nieustannie oscylują między potoczną a oficjalną odmianą języka²¹. W świetle tych obserwacji kolejnym zadaniem, które zamierzamy podjąć, jest kompleksowa analiza wykładników potoczności w tekstach pocztówkowych. Listy przesyłane na kartach pocztowych, w szczególności zaś zawarte w ich treści wypowiedzi informacyjno-sprawozdawcze, stanowią bowiem cenne źródło do badań nad krzyżowaniem się potoczności i oficjalności, a także konwencjonalności i kreatywności językowej.

²¹ Zagadnienie to nie było dotąd gruntownie analizowane na materiale wiadomości przesyłanych na kartach pocztowych. Wyjątek stanowi krótki artykuł Aldony Furgalskiej i Jacka Warchali poświęcony tekstom pozdrowień (1982), w którym badacze wskazywali na potencjał tekstów zamieszczanych na pocztówkach jako materiału do badań nad przenikaniem się kategorii potoczności i oficjalności. Ponadto warto przywołać prace poświęcone wykładnikom potoczności w korespondencji listowej XIX wieku, jak na przykład Mariak 2018 czy Olma 2004. W ślad za A. Furgalską i J. Warchalą dostrzegamy, że konwencjonalność tekstu pocztówkowego (w szczególności zaś treści WIS) przełamywana bywa poprzez stosowanie potocznej leksyki (zob. na przykład *У меня хороших фоток нет, потом пошлю; У меня мужчины gripтуют; Я сижу теперь с двумя девками. прямо зверинец!*) i frazeologii, częstokroć o charakterze wartościującym (zob. na przykład *Ну и бес с ним; Живу одна пенсию получила 24 р. 12 коп., вот и живи и не тужи*). O potoczności na poziomie składniowym świadczą zaś użycie krótkich zdań (zob. na przykład *Я уже — пенсионер!; Лена получила квартиру; Гена опять в дальнем плавании; Я с мамой пока одни*).

Bibliografia

- Austin J.L. (1974), *Performatywy i konstatacje*, [w:] *Brytyjska filozofia analityczna*, red. M. Hempoliński, Warszawa, s. 235–244.
- Austin J.L. (1993), *Mówienie i poznawanie. Rozprawy i wykłady filozoficzne*, przeł. B. Chwedeńczuk, Warszawa.
- Banaś P. (red.) (1993), *Aksjosemiotyka karty pocztowej*, Wrocław.
- Banaś P. (red.) (2004), *Aksjosemiotyka karty pocztowej II*, Wrocław–Warszawa.
- Banaś P. (2005), *Orbis pictus: świat dawnej karty pocztowej*, Wrocław.
- Baranowska M. (2003), *Posłaniec uczuć. Prywatna historia pocztówki*, Warszawa.
- Bednarek A., Grochowski M. (1997), *Zadania z semantyki językoznawczej*, Toruń.
- Birkenmajer A., Kocowski B., Trzynadłowski J. (red.) (1971), *Encyklopedia wiedzy o książce*, Wrocław.
- Carline R. (1959), *Pictures in the Post. The story of the Picture Postcard*, Bedford.
- Culler J. (1998), *Teoria literatury*, przeł. M. Bassaj, Warszawa.
- Dzieniaśiewicz D. (2019), *Błędy (orto)graficzne w rosyjskojęzycznych wiadomościach przesyłanych na kartach pocztowych*, „*Studia Rossica Posnaniensia*”, nr XLIV, s. 349–363.
- Dzieniaśiewicz D. (2021a), *Językowy obraz wartości w polsko- i rosyjskojęzycznych aktach życzeń przesyłanych na kartach pocztowych* [niepublikowana rozprawa doktorska napisana pod kierunkiem prof. UAM dr. hab. Piotra Nowaka], Poznań, <https://repozytorium.amu.edu.pl/handle/10593/26296> [dostęp: 25.09.2022].
- Dzieniaśiewicz D. (2021b), *Akty podziękowania w treści polsko- i rosyjskojęzycznych wiadomości przesyłanych na kartach pocztowych*, „*Studia Rossica Gedanensia*”, nr 8, s. 47–65.
- Dzieniaśiewicz D. (2022), *Struktura i funkcje komunikacyjne postscriptum w polskojęzycznych wiadomościach przesyłanych na kartach pocztowych*, „*Poradnik Językowy*”, nr 9, s. 28–47.
- Dzieniaśiewicz D. (2023), *Topics discussed in informative and reporting utterances in Polish postcard messages*, „*Kwartalnik Neofilologiczny*”, nr 3, s. 353–370.
- Dzieniaśiewicz D., Wierzchoń P. (2017), *Z prac nad korpusem polsko- oraz rosyjskojęzycznych wiadomości przesyłanych na kartach pocztowych w drugiej połowie XX w. Zagadnienia transkrypcji i anotowania*, „*Napis*”, nr 23, s. 277–301.
- Evans E.J., Richards J. (1980), *A Social History of Britain in Postcards 1870–1930*, London–New York.
- Filar M. (2019), *Stereotype von Polen im deutschen Weltbild des 19. Jahrhunderts. Eine ethnolinguistische Studie*, „*Studia Germanica Gedanensia*”, nr 41, s. 330–340.
- Furgalska A., Warchala J. (1982), *O tekstach pozdrowień*, „*Socjolingwistyka*”, nr 4, s. 123–127.
- Grabias J. (1994), *Język w zachowaniach społecznych*, Lublin.
- Grębowiec J. (2017), *Pragmatyka reklamy*, Kraków.
- Grodziński E. (1980), *Wypowiedzi performatywne. Z aktualnych zagadnień filozofii języka*, Wrocław.
- Grzegorzczak R. (1990), *Wprowadzenie do semantyki językoznawczej*, Warszawa.
- Handke K. (2008), *Socjologia języka*, Warszawa.
- Hofstede G., Hofstede G.J. (2007), *Kultury i organizacje. Zaprogramowanie umysłu*, Warszawa.
- Kałkowska A. (1982), *Struktura składniowa listu*, Wrocław.
- Kamińska-Szmaj I. (2001), *Słowa na wolności*, Wrocław.
- Kita M. (2005), *Językowe rytuały grzecznościowe*, Katowice.
- Kotłowski J. (1998), *Dawne pocztówki: historia — ikonografia — kolekcjonerstwo*, Warszawa.
- Książek E. (2008), *Tekst epistolarny w świetle etykiety językowej*, Kraków.
- Kułaćka A. (2011), *Wypowiedzenia performatywne i konstatywne. Teoria aktów mowy*, „*Kształcenie Językowe*”, nr 9 (19), s. 81–90.
- Kwiatkowska A. (2019), *Die Danziger Werbemarken („Cinderella stamps”) aus den Jahren 1900–1939*, „*Studia Germanica Gedanensia*”, nr 41, s. 264–277.
- Mariał L. (2018), *Przejawy potoczności językowej w tekstach użytkowych na podstawie korespondencji prywatnej Henryka Sienkiewicza*, „*Roczniki Humanistyczne*”, t. LXVI, z. 6, s. 137–162.

- Migoń K. (2006), *Bibliologia o drukach ulotnych i okolicznościowych*, [w:] *Druki ulotne i okolicznościowe — wartości i funkcje. Materiały międzynarodowej konferencji naukowej, Wojnowice, 8–10 października 2006*, red. K. Migoń, M. Skalska-Złat, A. Żbikowska-Migoń, Wrocław, s. 9–19.
- Morgulec J. (2000–2010), *Słownik nakładców i wydawców pocztówek na Ziemiach Polskich oraz poloników*, z. 1–23, Warszawa.
- Olma M. (2004), *Wybrane elementy polszczyzny potocznej XIX wieku (na podstawie listów emigracyjnych J.I. Kraszewskiego do W. Chodźkiewicza)*, „*Studia Linguistica*”, nr 2, s. 323–337.
- Pilawa A. (2013), *Widokówki przemyskie wydane przez nakładców lokalnych przed 1905 rokiem ze zbiorów Przemyskiej Biblioteki Publicznej*, [w:] *Debiuty Bibliologiczno-Informatologiczne*, t. 1, red. A. Lintern, Kraków, s. 114–138.
- Puć A. (2013), *Różnice pomiędzy kobietami i mężczyznami*, „*Fides et Ratio*”, nr 2 (13), s. 16–27.
- Rickards M. (2000), *The Encyclopedia of Ephemera. A Guide to the Fragmentary Documents of Everyday Life for the Collector, Curator, and Historian*, edited and completed by Michael Twyman, with the assistance of S. de Beaumont and A. Tanner, London.
- Rodziewicz B. (2014), *Wartości. Polacy — Rosjanie — Niemcy*, Szczecin.
- Rogucki K. (2010), *Wypowiedzi performatywne w filozofii języka Eugeniusza Grodzińskiego*, „*Filo-Sofija*”, nr 10 (1), s. 123–137.
- Sadock J. (2007), *Speech acts*, [w:] *The Handbook of Pragmatics*, red. L.R. Horn, G. Ward, Oxford, s. 53–73.
- Searle J.R. (1975), *A Taxonomy of Illocutionary Acts*, [w:] *Language, Mind, and Knowledge. Minnesota Studies in the Philosophy of Science*, red. K. Gunderson, Minneapolis, s. 344–369.
- Szymczak M. (red.), *Słownik języka polskiego*, t. 1–3, Warszawa 1978–1981 [SJP Szym].
- Szymura J. (1982), *Język, mowa i prawda w perspektywie fenomenologii lingwistycznej J.L. Austina*, Wrocław.
- Śleziak M., Olszewska I. (2020), *Analiza wydawnictw efemerycznych — ujęcie lingwistyczne*, „*Studia Linguistica*”, nr 39, s. 183–198.
- Tabakowska E. (2001), *Kognitywne podstawy języka i językoznawstwa*, Kraków.
- Taborska K. (2019), *Zur narrativ-bildenden Funktion von Ephemera im 'Grenzgebiet des Augenblicks'*, „*Studia Germanica Gedanensia*”, nr 41, s. 317–329.
- Tannen D. (1990), *You Just Don't Understand: Women and Men in Conversation*, New York.
- Turska M. (2019), *Danziger Weinpreislisen. Zum Text im urbanen Raum*, „*Studia Germanica Gedanensia*”, nr 41, s. 247–263.
- Walesa C. (2014), *Różnice w religijności kobiet i mężczyzn*, „*Horyzonty Psychologii*”, nr 4, s. 45–66.
- Wierzbicka A. (1991), *Język i naród: polski los i rosyjska sud'ba*, „*Teksty Drugie*”, nr 3, s. 5–20.
- Wilkoń A. (1987), *Typologia odmian językowych współczesnej polszczyzny*, Katowice.
- Wojciszke M. (2012), *Psychologiczne różnice płci*, „*Wszechświat*”, nr 113 (1–3), s. 13–18.
- Woźniakiewicz-Dziadosz M. (1998), *Stefanii Skwarczyńskiej teoria listu*, [w:] *Literatura i komunikacja. Od listu do powieści autobiograficznej*, red. A. Blaim, Z. Maciejewski, Lublin, s. 23–32.
- Zaśko-Zielińska M. (2002), *Przez okno świadomości. Gatunki mowy w świadomości użytkowników języka*, Wrocław.
- Zgółka T. (1988), *Język wśród wartości*, Poznań.
- Zieliński J. (1999), *Historia karty pocztowej*, Krosno.
- Zięba A. (2012), *Wpływ kultury narodowej na język prasowych tekstów informacyjnych*, Poznań.
- Земская Е.А., Китайгородская М.А., Розанова Н.Н. (1993), *Особенности мужской и женской речи*, [w:] *Русский язык в его функционировании*, red. Е.А. Земская, Д.Н. Шмелев, Москва, s. 90–136.
- Тагрин Н.С. (1978), *Мир в открытке*, Москва.
- Файнштейн Э.Б. (1976), *В мире открытки*, Москва.

Źródła elektroniczne

<https://wciom.ru/index.php?id=236&uid=1618> [dostęp: 26.09.2022].

<https://www.hofstede-insights.com/country-comparison/poland,russia> [dostęp: 12.09.2022].

<https://www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV2.jsp> [dostęp: 26.09.2022].

Topics and functions of constative utterances in Russian letters sent on postcards

Summary

In this article I aim to analyze Russian informative and reporting utterances which were used in the texts sent on postcards in the second half of the 20th century. Descriptive statements accompanying Russian wishes sent on postcards have not been the subject of comprehensive linguistic studies so far, therefore their examination may contribute to supplementing the knowledge about short epistolary texts, in particular about the topics covered in this type of correspondence in the analyzed period. The research concerns the location of the descriptive statements in the structure of letters as well as their subject matter and functions. The study leads to the conclusion that some of the observed phenomena may have a cultural, psychological and/or sociolinguistic background.

Keywords: postcards, constatives, informative and reporting utterances, speech acts, pragmatics, letter, Russian language